

ÇFARË MUND TË MËSOJË KOSOVA NGA QASJA E SHTETEVE BALTIKE LIDHUR ME MBROJTJEN E INFRASTRUKTURËS KRITIKE?

**PROGRAMI
KËRCËNIMET
E RAJA**

Autore: Donika Elshani

Rreth Programit Kërcënimet e Reja

Programi Kërcënimet e Reja (The Emerging Threats Programme) është projektuar si një përgjigje ndaj kërcënimeve në rritje të sigurisë vendore, rajonale dhe ndërkombëtare. Qëllimi i tij kryesor është të konsolidojë dhe të ofrojë një kuptim më të mirë të kërcënimeve në zhvillim që vazhdimisht largohen nga konceptualizimi tradicional i sfidave të sigurisë. Duke pasur parasysh shtrirjen e kërcënimeve në zhvillim që lidhen me sigurinë kibernetike dhe dezinformimin, ky program synon të ndërtojë kapacitetet e brendshme organizative për të ofruar ekspertizë të bazuar në dëshmi për të funksionalizuar përgjigjet institucionale ndaj këtyre sfidave. Hulumtimi i bazuar në dëshmi në lidhje me Programin e Kërcënimeve e Reja (The Emerging Threats Programme) fokusohet në: infrastrukturën kritike, sigurinë kibernetike, dezinformimin dhe sfidat hibride të sigurisë. Përderisa vlerësimi(et) e nevojave, monitorimi dhe hulumtimi mbeten veprime themelore për t'u zhvilluar në program, QKSS synon të shfrytëzojë ekspertizën e krijuar për të rritur drejtpërdrejt kapacitetet e institucioneve dhe agjencive ekzekutive për t'u përgjigjur në mënyrë efektive sfidave të sigurisë kibernetike dhe dezinformimit. Programi do të zhvillohet përmes:

- Hulumtimeve më të reja të bazuara në dëshmi në lidhje me kërcënimet në zhvillim si: siguria kibernetike dhe dezinformimi;
- Fushatat për ngritjen e vetëdijes dhe avokim të synuar për të përmirësuar nivelin e të kuptuarit të sfidave që lidhen me sigurinë kibernetike dhe dezinformimin në Kosovë;
- Mbështetjen për ngritjen e kapaciteteve për institucionet dhe agjencitë ekzekutive për të zhvilluar mjete dhe strategji për të hartuar përgjigje ndaj kërcënimeve në zhvillim.

Për më shumë informacion, na kontaktoni në: EmergingThreats@qkss.org

Ky dokument i shkurtër i politikave është publikuar në kuadër të projektit SMART Balkans, i zbatuar së bashku nga Qendra për Promovimin e Shoqërisë Civile, Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM) dhe Qendra për Kërkim dhe Politikëbërje (CRPM), me mbështetjen e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Norvegjisë.

ÇFARË MUND TË MËSOJË KOSOVA NGA QASJA E SHITETEVE BALTIKE LIDHUR ME MBROJTJEN E INFRASTRUKTURËS KRITIKE?

Përmbajtja

Përmbledhje ekzekutive	1
Hyrje	3
Korniza e politikave për mbrojtjen e infrastrukturës kritike në Kosovë	5
Një vështrim i shkurtër i strategjive dhe praktikave të infrastrukturës kritike në shtetet Baltike	6
Rasti i Estonisë	7
Rasti i Lituanisë	8
Rasti i Letonisë	10
Çfarë mund të mësojë Kosova nga qasja e shteteve Baltike lidhur me mbrojtjen e infrastrukturës kritike?	11
Referenca	14

Përmbledhje ekzekutive

Infrastruktura kritike, që përfshin sistemet dhe asetet jetike të rëndësishme për funksionimin e shoqërisë, përballet me një gamë të ndryshme kërcënimesh, nga fatkeqësitë natyrore të shkaktuara nga ndryshimet klimatike deri te gabimet dhe fatkeqësitë e shkaktuara nga njeriu. Ballkani Perëndimor, përfshirë Kosovën, nuk janë imun ndaj këtyre sfidave. Në kontekstin e Kosovës, tensionet me prapavijë etnike dhe politike, përmbytjet e rënda dhe sulmet kibernetike janë vetëm disa shembuj të kërcënimeve që paraqesin rreziqe të konsiderueshme për infrastrukturën e saj kritike. Në prill të vitit 2019, Kosova miratoi Ligjin për Infrastrukturën Kritike, duke u bërë vendi i parë në rajon që e bën këtë në përputhje me direktivat e BE-së. Megjithatë, zbatimi i ligjit ka munguar, duke lënë shumë hapësirë për përmirësime dhe veprime të mëtejshme.

Qëllimi i këtij dokumenti të shkurtër të politikave është të mbështesë përpjekjet e institucioneve publike, me fokus të veçantë në Ministrinë e Punëve të Brendshme (MPB), në dizajnimin dhe zbatimin e një sistemi efektiv dhe gjithëpërfshirës të infrastrukturës

kritike në Kosovë. Përmbledhja synon të ofrojë një pasqyrim të shembujve të praktikave më të mira nga shtetet Baltike, të cilat janë bërë të njohura si liderë në fushat e sigurisë kibernetike dhe qëndrueshmërisë së infrastrukturës kritike. Shtetet Baltike, që janë Estonia, Letonia dhe Lituania, ofrojnë një bazë të mirë krahasimi për Kosovën në këtë fushë, jo vetëm për shkak të sfidave të tyre të ngjashme historike, afërsisë gjeografike dhe profilit të ngjashëm demografik. Ndryshe nga shtetet Baltike, Kosova është në fazat fillestare të krijimit të kornizës së saj për mbrojtjen e infrastrukturës kritike. Edhe pse sektori është larg nga të qenit plotësisht funksional, kjo fazë ofron një mundësi të vlefshme për akterët institucionalë të përfshirë në Kosovë që të mësojnë nga vendet siç janë shtetet Baltike.

Kosova mund të mësojë disa mësimë të rëndësishme nga përvojat e Estonisë, Letonisë dhe Lituanisë në mbrojtjen e infrastrukturës kritike duke i zbatuar këto njohuri dhe duke marrë parasysh sfidat dhe nevojat specifike të infrastrukturës së saj dhe peizazhit të sigurisë.

● **Nxitja e një kulture sigurie:**

Ndërtimi i një kulture të fortë sigurie midis të gjithë akterëve institucionalë është jetike. Rritja e ndërgjegjësimit për rëndësinë e sigurimit të infrastrukturës kritike dhe bashkëpunimi për rezistencën është thelbësor.

● **Caktimi i Entitetit Drejtues:**

Sqaroni se cili entitet institucional merr rol drejtues në sektorin e infrastrukturës kritike (d.m.th., Divizioni në MPB). Konsideroni nëse Zyra Qeveritare duhet të marrë një rol më qendror koordinues, pasi kjo mund të lehtësojë koordinimin ndërmjet ministrive sektoriale. Gjithashtu, të merret parasysh se a ofron niveli i Divizionit autoritet të mjaftueshëm për këtë njësi për të koordinuar në mënyrë efektive zbatimin e ligjit. Ndoshta duhet ta promovoni Divizionin në statusin e një Departamenti ose Agjencie.

● **Rregullimi i strukturës ligjore dhe organizative:**

Krijoni një sistem koherent dhe të mirë-projektuar që në fillim për të shmangur komplikimet në të ardhmen. Rregullimi i normave ligjore dhe i strukturës organizative mund të rrisë efikasitetin. Kosova mund ta bëjë këtë në procesin e finalizimit të akteve nënligjore për zbatimin e Ligjit Nr. 06/L-014 për Infrastrukturën Kritike.

● **Fokusi në Mbrojtjen e Shërbimeve:**

Konsideroni zhvendosjen drejt mbrojtjes së shërbimeve kritike në vend të objekteve individuale. Prioriteti i vazhdimësisë së shërbimit dhe njohja e natyrës së ndërlidhur të infrastrukturave kritike është thelbësore.

● **Alokimi i resurseve për gatishmërinë civile:**

Zhvilloni mjete dhe resurse për të forcuar gatishmërinë civile në rast të ndërprerjeve të infrastrukturës kritike. Iniciativat si aplikimet e gatishmërisë dhe udhëzimet e reagimit ndaj krizave mund të jenë të vlefshme.

Hyrje

Infrastruktura kritike është një koncept që i referohet sistemeve fizike dhe virtuale që janë jetike për të siguruar funksionimin e duhur të shërbimeve thelbësore në një shoqëri. Infrastruktura kritike fitoi vëmendje të shtuar pas sulmeve terroriste të 11 shtatorit kundër Shteteve të Bashkuara të Amerikës, e cila shërbeu si një katalizator i rëndësishëm për njohjen e dobësive të sistemeve kryesore dhe nevojën për mbrojtjen e tyre. Në varësi të vendit, infrastruktura kritike mund të përfshijë sektorë të tillë si energjia, transporti, telekomunikacioni, kujdesi shëndetësor, furnizimi me ujë dhe ushqim. Meqë shoqëritë po bëhen gjithnjë e më shumë të ndërlidhura dhe të varura nga teknologjitë digjitale, peizazhi i mbrojtjes së infrastrukturës kritike është zgjeruar për të përfshirë kërcënimet e lidhura me infrastrukturën kibernetike. Teknologjitë e informacionit dhe komunikimit kanë luajtur një rol vendimtar në lidhjen e sistemeve të infrastrukturës kritike në mbarë botën. Sistemet kryesore të infrastrukturës kritike shpesh mbështeten në disa nivele të sistemeve të kontrollit të bazuara në softuer për funksionimin e tyre. Rreziqet dhe dobësitë që vijnë nga natyra e ndërlidhur e këtyre sistemeve përbëjnë një sfidë të rëndësishme. Sulmet në një sektor mund të kenë efekte kaskaduese në sektorë të tjerë, duke rezultuar në përçarje të mëdha shoqërore që përfshijnë funksione të ndryshme dhe shërbime publike.

Pushtimi rus në Ukrainë dhe ndryshimet gjeopolitike që shkaktoi ky pushtim kanë shkakuar ndërprerje të konsiderueshme në sistemet e infrastrukturës kritike në të gjithë Evropën, e që preku pjesë të ndryshme

të botës. Sanksionet perëndimore të vendosura ndaj Ruisë përshpejtuan krizën globale të energjisë dhe ushqimit, duke çuar në një prishje të zinxhirëve të furnizimit me naftë dhe gaz, nga njëra anë, ndërsa, nga ana tjetër, shkaktuan rënie të furnizimit me ushqime bazë dhe rritje në çmimet e produkteve ushqimore në mbarë botën.¹

Efektet e pushtimit rus të Ukrainës u ndjenë edhe në Ballkanin Perëndimor, duke ngritur shqetësime për ndikimin destabilizues të Ruisë në rajon nëpërmjet aleatëve të saj në Serbi dhe në Bosnje dhe Hercegovinë (Republika Srpska). Rusia ka një histori të zbatimit të fushatës dezinformuese dhe ushtrimit të ndikimit keqdashës në Ballkanin Perëndimor për të kundërshtuar integrimin e rajonit në Bashkimin Evropian (BE) dhe NATO.² Një seri sulmesh kibernetike që për target kishin infrastrukturën shtetërore digjitale të disa vendeve në rajon, përfshirë Malin e Zi dhe Shqipërinë, kanë ngritur dyshime për përfshirjen e organeve të sigurisë shtetërore ruse dhe iraniane në këto incidente.³

Cenueshmëria e infrastrukturës kritike në Ballkanin Perëndimor është përkeqësuar nga fatkeqësitë e lidhura me klimën. Për shembull, Shqipëria u godit nga një tërmet shkatërrues me magnitudë 6.4 shkallë në vitin 2019, duke lënë 51 të vdekur dhe mijëra të tjerë të lënduar. Tërmeti shkaktoi vdekje dhe dëme të shumta të infrastrukturës kritike shtetërore, duke përfshirë infrastrukturën shoqërore si shkollat dhe spitalet.⁴ Kosova, si shumë vende të tjera të rajonit, përjeton vërshime të përsëritura të shkaktuara nga reshjet e dendura të shiut. Në janar të vitit 2023, Kosova u godit nga përmytjet e rënda të cilat rezultuan me mungesë uji dhe

reduktim të furnizimit me ujë të pijshëm për disa qytete në rajonet perëndimore dhe veriore të Kosovës. Përmbytjet shkaktuan gjithashtu probleme të konsiderueshme në trafik, rrëshqitje dherash dhe përmbytje të tokave bujqësore në disa zona.⁵

Në sfondin e këtyre ngjarjeve, është jetike për Kosovën që të investojë dhe përmirësojë kapacitetet mbrojtëse të sistemeve të saja të infrastrukturës kritike. Në prill 2018, Kosova miratoi Ligjin për Infrastrukturën Kritike, duke u bërë vendi i parë në rajon që e bën këtë në përputhje me direktivat e BE-së.⁶

Megjithatë, zbatimi i ligjit nuk ka qenë i nivelit të kënaqshëm dhe ka ende shumë për tu bërë. Për shembull, ligji parasheh themelimin e Divizionit për Infrastrukturën Kritike në kuadër të Ministrisë së Punëve të Brendshme (MPB), i cili do të shërbejë si mekanizmi qendror përgjegjës për mbikëqyrjen e zbatimit të ligjit, duke përfshirë elementë thelbësorë si hartimi i akteve nënligjore për identifikimin dhe përcaktimin e sektorëve të infrastrukturës

kritike dhe vendosja e partneritetit publik-privat, ndër të tjera. Ndonëse Divizioni është themeluar, ai ende nuk është funksionalizuar.⁷

Megjithatë 'kërcënimi serb' po bëhet gjithnjë e më i dukshëm në Kosovë, veçanërisht pas sulmeve të fundit terroriste kundër Policisë së Kosovës nga militantët serbë më 24 shtator 2023, në fshatin Banjskë, është e rëndësishme që Kosova të marrë një qasje më proaktive drejt ndërtimit të qëndrueshmërisë dhe sigurisë së infrastrukturës kritike, duke përfshirë infrastrukturën kritike të informacionit.⁸

Pjesa e mbetur e këtij dokumenti të shkurtër të politikave është e strukturuar si vijon: seksioni i parë ofron një pasqyrë të kornizës rregullative të mbrojtjes së infrastrukturës kritike në Kosovë. Tre seksionet vijuese diskutojnë strategjitë dhe praktikatat të infrastrukturës kritike në tre shtetet Baltike – Estoni, Letoni dhe Lituani, përpara se të thellohen në mësimet dhe pikat udhëzuese për Kosovën bazuar në përvojat e shteteve Baltike.

Korniza e politikave për mbrojtjen e infrastrukturës kritike në Kosovë

Procesi i rregullimit ligjor të sektorit të infrastrukturës kritike në Kosovë filloi në vitin 2014, kur MPB-ja hartoi Koncept Dokumentin për Identifikimin dhe Mbrojtjen e Infrastrukturës Kritike, i cili rezultoi me miratimin e Ligjit për Infrastruktura Kritike në vitin 2018. Ligji përfshin përvojën amerikane dhe kroate dhe konceptet ligjore të rregullimit të sektorit të infrastrukturës kritike, si dhe qasjen e BE-së përmes Direktivës 2008/114/KE për identifikimin dhe përcaktimin e infrastrukturës kritike evropiane.⁹ Ligji është publikuar në Gazetën Zyrtare të Republikës së Kosovës në maj të vitit 2018 dhe më pas ka hyrë në fuqi në prill të vitit 2019.

Ligji për Infrastruktura Kritike përbëhet nga pesë kapituj dhe gjithsej 23 nene, që mbulojnë çështje të tilla si rregullimi i infrastrukturës kritike kombëtare, plani i sigurisë së operatorit dhe koordinatorët e sigurisë, Infrastruktura Kritike Evropiane dhe monitorimi, mbikëqyrja dhe vlerësimi.¹⁰ Një nga pikat kryesore të këtij ligji është krijimi i mekanizmit institucional në kuadër të MPB-së për të mbikëqyrur zbatimin e ligjit. Në pajtim me ligjin, themelimi i Divizionit për Infrastruktura Kritike në kuadër të MPB-së është përfshirë në Rregulloren për Organizimin e Brendshëm dhe Sistematizimin e Vendeve të Punës në MPB, të miratuar në janar të vitit 2021. Në bazë të rregullores, divizioni funksiononte në kuadër të Departamentit për Siguri Publike dhe ndër të tjera, është përgjegjës për propozimin, hartimin dhe sigurimin e zbatimit të kuadrit ligjor, udhëheqjen e projekteve të infrastrukturës kritike dhe për të shërbyer si pikë kontakti për të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me sektorin. Versioni i azhurnuar i rregullores së brendshme të MPB-së gjithashtu përfshinte plane për plotësimin e personelit të Divizionit me katër zyrtarë tjerë.¹¹

Në bazë të nenit 4, Divizioni për Infrastruktura Kritike, si pjesë e strukturës institucionale të MPB-së, do duhej të themelohej dhe të funksiononte plotësisht brenda tre muajve pas hyrjes në fuqi të ligjit, e që ishte në vitin 2019. Megjithatë, kanë kaluar katër vite që atëherë dhe Divizioni ende nuk është funksional. Kjo përbën shkelje të drejtpërdrejtë të obligimeve ligjore të qeverisë së Kosovës. Për më tepër, kjo ka vënë në ngërç edhe procesin e zbatimit të ligjit, pasi e gjithë korniza ligjore varet në masë të madhe nga funksionalizimi dhe funksionimi efektiv i këtij Divizioni. Për shembull, ligji i ngarkon Divizionit detyrën e fillimit të procesit të identifikimit të infrastrukturës kritike kombëtare në vend, proces që është dashur të finalizohet brenda gjashtë muajve pas hyrjes në fuqi të ligjit.

Mungesa e një liste të infrastrukturës kritike kombëtare pengon procesin e mëtejshëm, që është ai i përcaktimit të këtyre objekteve apo sistemeve. Përfshirja e sektorit privat në mbrojtjen e infrastrukturës kritike është thelbësore pasi shumica e sistemeve dhe asetëve të infrastrukturës kritike në vend janë në pronësi ose operohen nga subjektet private. Në përgjithësi, mungesa e zbatimit të Ligjit për Infrastruktura Kritike paraqet shqetësime serioze jo vetëm për sigurinë e objekteve apo sistemeve të caktuara të infrastrukturës kritike, por edhe për sigurinë kombëtare në tërësi.

Ky është një moment i përshtatshëm për Kosovën që të shikojë drejt vendeve të tjera me sisteme të sofistikuara të menaxhimit të infrastrukturës kritike siç janë shtetet Baltike. Seksioni pasues ofron një pasqyrë të përgjithshme të strategjive dhe praktikave në Estoni, Letoni dhe Lituani.

Një vështrim i shkurtër i strategjive dhe praktikave të infrastrukturës kritike në shtetet Baltike

Shtetet Baltike, përfshirë Estoninë, Letoninë dhe Lituaninë, janë shfaqur si pionierë në fushën e mbrojtjes së infrastrukturës kritike. Evoluimi i sistemit për mbrojtjen e infrastrukturës kritike në këto vende është shënuar nga një sërë kërcënimesh të brendshme dhe të jashtme që kanë formësuar strategjitë dhe praktikatat e tyre gjatë një periudhe 30-vjeçare. Procesi mund të gjurmohet që nga viti 1990 kur këto tre shtetet shpallën pavarësinë nga Bashkimi Sovjetik. Trashëgimia e qasjes sovjetike, e cila u përqendrua kryesisht në mbrojtjen e objekteve kritike nga kundërshtarët e jashtëm, formësoi fazat e hershme të rregullimit të sektorit në këto vende, veçanërisht në Letoni. Sulmet terroriste të 11 shtatorit në vitin 2001 ndryshuan agjendën globale të sigurisë, duke lënë gjurmë edhe në rajonin e Baltikut.¹² Kjo jo vetëm që ndikoi në evoluimin e mbrojtjes të infrastrukturës kritike në këto vende drejt një fokusi më të madh në aktivitetet kundër terrorizmit, por gjithashtu nënvizoi rëndësinë e adresimit të problemit më të gjerë të mbrojtjes së funksioneve jetësore në një shoqëri.

Përparimet e shpejta në teknologji dhe integrimi i teknologjive digjitale kanë transformuar sistemet e infrastrukturës kritike, duke i bërë ato më të ndërlidhura dhe efikase, duke zgjeruar gjithashtu fushëveprimin dhe kompleksitetin e kërcënimeve të mundshme.

Kjo ishte gjatë periudhës kur shtetet Baltike përjetuan disa nga sulmet e brendshme më të njohura, duke përfshirë rrjedhjen e të dhënave nga autoriteti tatimor i Letonisë në vitin 2010¹³ dhe sulmet kibernetike të vitit 2007 që targetuan ueb faqet e subjekteve qeveritare, politike dhe financiare të Estonisë.¹⁴

Një tjetër faktor kyç ka qenë roli i komunitetit ndërkombëtar, veçanërisht i BE-së dhe NATO-s. Futja e legjislacionit të BE-së për infrastrukturën kritike evropiane nxiti përafrimin më të madh të qasjeve të shteteve baltike. Në vitin 2010, të tre shtetet baltike transpozuan Direktivën për infrastrukturën kritike evropiane në legjislacionin e tyre kombëtar. Kjo direktivë përcakton kushtet për identifikimin dhe mbrojtjen e infrastrukturës kritike në nivel evropian.¹⁵

Së fundi, por sigurisht jo më pak i rëndësishëm është kërcënimi rus ndaj këtyre shteteve, veçanërisht pas pushtimit të Ukrainës. Lufta në Ukrainë ka demonstruar synimin dhe aftësitë e Rusisë për të shtrirë fuqinë ushtarake në rajonin e Baltikut, duke përfshirë edhe luftën e informacionit. Duke iu përgjigjur këtij kërcënimi, tre shtetet Baltike kanë rritur ndjeshëm shpenzimet e mbrojtjes që nga fillimi i luftës.¹⁶

Kur bëhet fjalë për kornizat normative dhe strukturat organizative të sistemit të infrastrukturës kritike, tre shtetet baltike kanë pjesën e tyre të ngjashmërive dhe dallimeve.

Rasti i Estonisë

Në Estoni ka dy qasje për trajtimin e mbrojtjes së infrastrukturës kritike: së pari, nën konceptin e 'vazhdimësisë së shërbimeve jetike' si pjesë e menaxhimit të krizave brenda kornizës më të gjerë të mbrojtjes kombëtare dhe së dyti, nëpërmjet mbrojtjes fizike të objekteve të mbrojtjes kombëtare.¹⁷ Vazhdimësia e shërbimeve jetike rregullohet me Ligjin për Situatat Emergjente, akti ligjor kryesor që rregullon reagimin e Estonisë ndaj situatave emergjente, ndërsa mbrojtja e objekteve të sigurisë kombëtare rregullohet me Ligjin për Siguri Kombëtare.¹⁸ Koncepti i 'vazhdimësisë së shërbimeve jetike' mund të shihet si analog me konceptin e mbrojtjes së infrastrukturës kritike. Në bazë të nenit 34 të Ligjit të Situatave Emergjente, vazhdimësia e shërbimeve jetike përkufizohet si "aftësia e funksionimit të qëndrueshëm të organizatorit të shërbimit jetik dhe aftësia për të rivendosur funksionimin e qëndrueshëm pas një ndërprerjeje".¹⁹ Nga ana tjetër, Ligji i Sigurisë Kombëtare përcakton një objekt të sigurisë kombëtare si çdo zonë tokësore, ndërtesë ose pajisje që, nëse targetohet, mund të përbëjë një kërcënim për sigurinë kombëtare, rendin publik, funksionimin e shtetit, organizimin ushtarak, sigurinë e brendshme, shërbime jetike, apo trashëgimi kulturore.²⁰

There are a total of 14 vital services defined Janë gjithsej 14 shërbime jetike të përcaktuara në Ligjin e Situatave Emergjente, ndërsa lista e objekteve të sigurisë kombëtare nuk dihet pasi është informacion i klasifikuar. Zyra e Qeverisë së fundi e ka ndërruar Ministrinë e Brendshme si agjenci kryesore në menaxhimin e krizave, ndërsa e ka vendosur

Shërbimin e Sigurisë së Brendshme të drejtoj procesin e mbrojtjes së objekteve të sigurisë kombëtare. Disa nga përgjegjësitë e Zyrës së Qeverisë në këtë drejtim janë zhvillimi dhe zbatimi i politikës kombëtare të menaxhimit të krizave dhe ofrimi i këshillimit dhe udhëzimeve për palët e tjera të interesuara të përfshira në këtë sektor.²¹ Megjithatë, e rëndësishme është se Zyra e Qeverisë nuk është subjekti i vetëm që mirëmban funksionimin e sistemit. Ministria e Çështjeve Ekonomike dhe Komunikimeve, Ministria Për Çështje Sociale, Banka e Estonisë dhe autoritetet e komuniteteve lokale me mbi 10,000 banorë janë gjithashtu të përfshirë në sigurimin e vazhdimësisë së shërbimeve jetike. Këto subjekte kanë përgjegjësinë për organizimin dhe mirëmbajtjen e vazhdimësisë së shërbimeve brenda sektorëve të tyre përkatës. Kjo përfshin sigurimin e furnizimit të pandërprerë me energji elektrike dhe gaz natyror, funksionimin e rrugëve kombëtare dhe lokale, shërbimet telefonike, kujdesin e urgjencës, shërbimet e pagesave dhe furnizimin e pandërprerë me ujë, në mesin e shërbimeve tjera thelbësore.

Një grup tjetër i rëndësishëm i palëve të interesuara që janë ofrues të shërbimeve jetike janë kompanitë private dhe ato shtetërore. Ka akte ligjore specifike që përcaktojnë kriteret për ofruesit e shërbimeve jetike, e që përfshijnë, për shembull, Ligjin për Tregun e Energjisë Elektrike, Ligji i Komunikimeve Elektronike, Ligji për Gazin Natyror, Ligjin për Furnizimin me Ujë dhe Kanalizimet Publike, etj. Numri i ofruesve dhe lista e shërbimeve që ata mbrojnë nuk bëhen publike.

Rasti i Lituanisë

Mbrojtja e infrastrukturës kritike në Lituani bazohet në dy rregullator të ekosistemeve. I pari bazohet në Ligjin për Mbrojtjen e Objekteve me Rëndësi për Sigurinë Kombëtare, i cili përcakton një listë të përcaktuar të ndërmarrjeve, objekteve, pronave dhe territoreve që konsiderohen vendimtare për sigurinë kombëtare. Këto objekte përfshijnë sektorë të ndryshëm, duke përfshirë energjinë, transportin, IT dhe komunikimet, financat dhe pajisjet ushtarake. Më e rëndësishmja, ligji vendos detyrime dhe kufizime mbi aktivitetet, transaksionet, investimet dhe transferimet e pronësishë për të mbrojtur interesat e sigurisë kombëtare të Lituanisë duke zbutur çdo faktor rreziku që mund të përbëjë një kërcënim potencial.²² Fokusi parësor i ligjit është të rregullojë transaksionet e biznesit, investimet dhe aktivitetet e tjera tregtare me qëllim mbrojtjen e interesave të sigurisë kombëtare siç përshkruhet në Strategjinë e Sigurisë Kombëtare.²³ Shtylla e dytë rregullatore u zhvillua në përgjigje të diskutimeve rreth marrëveshjeve të mundshme të privatizimit dhe përpjekjeve të kompanive ruse për të fituar aksione në ndërmarrjet në sektorët strategjikë në Lituani.

Komisioni për koordinimin e mbrojtjes së objekteve të rëndësishme për garantimin e sigurisë kombëtare, i formuar nga Qeveria e Lituanisë, është organi përgjegjës për mbikëqyrjen dhe menaxhimin e këtij sistemi. Në mënyrë të veçantë, Komisioni ka autoritet në marrjen e vendimeve kyçe në lidhje me investimet, transferimet e aksioneve, blerjet e pajisjeve, sistemet e TIK-ut dhe transaksionet e tjera që përfshijnë ndërmarrje që konsiderohen të rëndësishme për sigurinë kombëtare.²⁴ Vendimet merren në bazë të origjinës së investitorëve, nga njëra anë, dhe

vlërësimit të rrezikut, si rreziqet kibernetike, energjia dhe varësia ekonomike, nga ana tjetër. Zëvendës Kancelari i Qeverisë është kryesuesi i Komisionit, i cili përbëhet nga përfaqësues nga ministri të ndryshme, si dhe nga Banka e Lituanisë, Prokuroria, Departamenti i Sigurisë së Shtetit, duke përmendur vetëm disa prej tyre.

Ekosistemi i dytë – ai i infrastrukturës kritike të informacionit – u krijua në vitin 2016 dhe u ndryshua më vonë në vitin 2018, dhe adreson në mënyrë specifike objekte jetike për shërbimet e një rëndësie të veçantë. Ky sistem u krijua përmes një Rezolutive të Qeverisë e cila liston 14 sektorë të infrastrukturës kritike. Sistemi bazohet në një qasje nga lart-poshtë dhe përbëhet nga disa hapa. Së pari, Qeveria e Lituanisë përcakton shërbime dhe sektorë të veçantë si infrastrukturë kritike. Së dyti, çdo ministri sektoriale ose subjekt tjetër shtetëror përgjegjës për mbikëqyrjen e një sektori të caktuar kryen një vlerësim për të përcaktuar se cilat objekte plotësojnë kriteret për përfshirje në këtë kategori. Ky vlerësim kryhet së bashku me operatorin ose pronarin e objektit të përzgjedhur duke përdorur një pyetësor të specializuar. Kur një objekt arrin një rezultat të pragut të paracaktuar, ai tregon se çdo ndërprerje në shërbimin e ofruar nga objekte të tilla do të kishte ndikime negative dhe kështu duhet të kategorizohet si një strukturë infrastrukturore kritike.

Në kuadër të ndryshimeve sistematike të bëra në vitin 2018, roli koordinues për këtë sistem iu caktua Qendrës Kombëtare të Sigurisë Kibernetike, e krijuar në kuadër të Ministrisë së Mbrojtjes, e cila, ndër të tjera, është përgjegjëse për sigurimin e kontrollit të

cilësisë, ofrimin e udhëzimeve metodologjike dhe shërbimin si qendër qendrore për menaxhimin e incidenteve kibernetike. Ministria e Mbrojtjes gjithashtu kryeson Këshillin e Sigurisë Kibernetike, një platformë

që bashkon palët e interesuara nga sektori publik dhe privat, akademja, media dhe subjekte të tjera relevante, për të monitoruar dhe diskutuar çështjet e sigurisë kibernetike dhe iniciativat publike-private.²⁵

Rasti i Letonisë

Në rastin e Letonisë, korniza e infrastrukturës kritike ndahet në katër pjesë: infrastruktura kritike kombëtare, infrastruktura kritike evropiane, shërbimet esenciale dhe shërbimet kritike financiare. Infrastruktura kritike e nivelit kombëtar i referohet objekteve, sistemeve ose përbërësve të tyre, si dhe shërbimeve brenda territorit të Letonisë, që janë esenciale për kryerjen e funksioneve të rëndësishme publike dhe mbrojtjen e shëndetit të njeriut, sigurisë, ekonomisë dhe mirëqenies sociale, ndërprerja e të cilave do të kishte një ndikim të rëndësishëm në përmbushjen e funksioneve publike.

Infrastruktura kritike evropiane përbëhet nga objekte dhe sisteme në sektorët e energjisë dhe transportit, të cilat, nëse shkatërrohen ose pengohen, do të kenë ndikim në të paktën dy shtete anëtare të Bashkimit Evropian. Shërbimet esenciale janë shërbimet që varen nga rrjeti dhe sistemet operative në sektorë të ndryshëm, si furnizimi me ujë, interneti, transporti dhe shëndetësia, të cilat janë të cënueshme ndaj incidenteve të sigurisë kibernetike. Shërbimet financiare kritike janë shtesa më e fundit në këtë listë dhe përfshijnë shërbimet e pagesave të ofruara nga institucionet e kreditit.²⁶

Akti më i rëndësishëm ligjor që rregullon infrastrukturën kritike në Letoni është Ligji

për Sigurinë Kombëtare. Ky ligj ofron bazën për procesin e identifikimit të infrastrukturës kritike kombëtare dhe evropiane, proceset e planifikimit dhe zbatimit si dhe vazhdimësinë operacionale të infrastrukturës kritike.²⁷

Kur bëhet fjalë për akterët institucionalë të përfshirë në infrastrukturën kritike në nivel kombëtar dhe evropian, Kabineti i Ministrave, një organ kolektiv, miraton listën e infrastrukturës kritike, bazuar në propozimin e Ministrisë së Brendshme. Ky i fundit është subjekti kryesor institucional që nxit debatet në nivel politikash, gjithashtu me përfshirjen në rritje të Ministrisë së Mbrojtjes. Në nivel operacional, rol kyç luajnë institucionet e sigurisë shtetërore si Sigurimi Shtetëror, Shërbimi i Sigurimit dhe Inteligjencës të Mbrojtjes dhe Zyra për Mbrojtjen e Kushtetutës. Këto institucione ndihmohen nga Ekipi Letonez i Reagimit ndaj Emergjencave Kompjuterike (CERT.lv), i cili ofron mbështetje dhe ndihmë në lidhje me infrastrukturën kritike të teknologjisë së informacionit. CERT.lv, në bashkëpunim me Komitetin Mbikëqyrës të Sigurisë Digjitale, mbikëqyr shërbimet thelbësore në Letoni, ndërsa përgjegjësia për mbikëqyrjen e shërbimeve kritike financiare i takon Komisionit Financiar dhe Tregut të Kapitalit dhe Bankës së Letonisë.²⁸

Çfarë mund të mësojë Kosova nga qasja e shteteve Baltike lidhur me mbrojtjen e infrastrukturës kritike?

Ndërtimi i një sistemi për mbrojtjen e infrastrukturës kritike është një proces që kërkon kapacitete dhe kohë, siç tregon rasti i shteteve Baltike. Këto sisteme janë produkt i përshtatjes së vazhdueshme ndaj një peizazhi gjithnjë në ndryshim të kërcënimeve të brendshme dhe të jashtme, vite pune të vazhdueshme, por më e rëndësishmja, një proces vlerësimi të vazhdueshëm të asaj që funksionon dhe çfarë nuk funksionon brenda këtyre sistemeve.

Për dallim nga shtetet Baltike, Kosova është ende në fazat e hershme të krijimit të kornizës së saj për mbrojtjen e infrastrukturës kritike. Megjithatë vendi ka ende një rrugë të gjatë për të bërë para se sektori të jetë plotësisht funksional, ky moment ofron një mundësi të mirë për akterët institucionalë të përfshirë në këtë sektor që të shikojnë drejt vendeve të tjera dhe të nxjerrin disa njohuri të vlefshme nga përvojat e këtyre vendeve në ndërtimin e një sistemi efektiv të mbrojtjes së infrastrukturës kritike.

Me sa duket, një nga shtyllat më të forta të kornizës së mbrojtjes së infrastrukturës kritike në shtetet baltike është **kultura e sigurisë** që përfshin të gjithë ekosistemin. Ndërsa përgjegjësia për mbrojtjen e infrastrukturës kritike në secilin shtet përkatës Baltik ndahet midis palëve të ndryshme të interesit, avantazhi i sistemeve është se ekziston një mirëkuptim i përbashkët midis të gjithë akterëve të përfshirë në lidhje me rëndësinë e sektorit dhe nevojën për të punuar së bashku për të ndërtuar qëndrueshmëri. Në Estoni, për shembull, çdo ministri dhe institucion pjesëmarrës brenda sistemit cakton një individ brenda organizatës së tyre përkatëse për të vepruar si ndërlidhës në rast të një incidenti. E rëndësishme, shtetet baltike i kushtojnë rëndësi të madhe

mësimin institucional, i cili drejton evolucionin e vazhdueshëm të sistemit të tyre të mbrojtjes së infrastrukturës kritike.

Zbatimi i kornizës legislative për mbrojtjen e infrastrukturës kritike në Kosovë duhet të shkojë paralelisht me **rrënjosjen e një kulture të sigurisë brenda palëve institucionale** të përfshira në këtë sektor. Si pikënisje, një komponent thelbësor i kësaj lidhet me **rritjen e ndërgjegjësimin** për rëndësinë e sigurimit të infrastrukturës kritike dhe rreziqet e mundshme që lidhen me mosbërjen e kësaj. Një qasje për të arritur këtë është që MPB-ja të lehtësojë pjesëmarrjen e personelit nga Divizioni për Infrastrukturë Kritike në **trajnime, punëtori, ushtrime dhe konferenca ndërkombëtare** të mbajtura nga ekspertë të fushës. Në këtë mënyrë, ata do të fitonin njohuri dhe mësim të vlefshme për trendet më të fundit, praktikat më të mira dhe sfidat e reja në mbrojtjen e infrastrukturës kritike. Divizioni më pas mund të shfrytëzojë ekspertizën e fituar për të ofruar sesione trajnime të specializuara për zyrtarët nga ministritë sektoriale të përfshira në mbrojtjen e infrastrukturës kritike. Kjo mundëson shkëmbimin e njohurive ndërmjet akterëve të ndryshëm publikë të përfshirë, gjë që përfundimisht do të kontribuonte në nxitjen e një kulture sigurie brenda këtyre institucioneve.

Cilit subjekt institucional i është caktuar **roli drejtues në fushën e mbrojtjes së infrastrukturës kritike** është një faktor i rëndësishëm për sigurimin e një mbrojtjeje efektive dhe të koordinuar të infrastrukturës jetike. Në rastin e Letonisë, përgjegjësia për infrastrukturën kritike në nivel kombëtar dhe të BE-së i takon Kabinetit të Ministrave. Lituania, nga ana tjetër, e ka caktuar qeverinë si entitetin kryesor në përcaktimin

e shërbimeve dhe sektorëve të veçantë si infrastrukturë kritike. Agjencia kryesore për menaxhimin e krizave dhe vazhdimësinë e shërbimeve jetike në Estoni iu nënshtrua një ndryshimi nga Ministria e Brendshme në Zyrën e Qeverisë në vitin 2021.²⁹ Çështja se cili subjekt institucional merr një rol udhëheqës në një sektor është i ndërthurur ngushtë me **kulturën strategjike** që mbizotëron në një vend. Në Kosovë, është Zyra e Qeverisë ajo që është bartëse e strategjive kombëtare lidhur me sigurinë. Më pas, akterë të tjerë institucionalë, si ministritë, shpesh e shohin Zyrën e Qeverisë si organin qendror koordinues për çështjet që lidhen me sigurinë. Mirëpo, në rastin e Kosovës, roli udhëheqës në sektorin e infrastrukturës kritike i është caktuar MPB-së. Duke marrë parasysh që sektori i mbrojtjes së infrastrukturës kritike kërkon përfshirjen aktive të ministrive të ndryshme sektoriale, mund të jetë më produktive që Zyra e Qeverisë të marrë rolin udhëheqës. Kjo për shkak se ministritë në përgjithësi janë më të interesuara dhe më të hapura për të marrë udhëzime nga Zyra e Qeverisë dhe jo nga një ministri tjetër, siç është MPB, në këtë kontekst.

Një sfidë e pranishme në sistemet e infrastrukturës kritike në Letoni dhe Lituani është **kompleksiteti i normave ligjore dhe strukturës organizative brenda sektorit**. Në Letoni, sistemi i infrastrukturës kritike rregullohet nga ligje të shumta, mbikëqyret nga disa institucione dhe funksionon brenda një kuadri më të gjerë të sigurisë kombëtare. Në Lituani, dy rregullator të ekosistemeve për mbrojtjen e infrastrukturës kritike të përmendura më lart evoluan ndaras nga njëri-tjetri. Kjo paraqet një sfidë të rëndësishme për subjektet e mbrojtjes së infrastrukturës kritike në këto vende, pasi atyre mund t'u kërkohej t'u përmbahen udhëzimeve nga akte të shumta ligjore ose institucione mbikëqyrëse që adresojnë në esencë të njëjtën çështje. Si Letonia ashtu edhe Lituania po përpiqen në mënyrë aktive për të **përmirësuar sistemet e tyre përkatëse**, duke synuar t'i bëjnë ato më pak komplekse dhe më kohezive. Një pikë kyçe e arritur për Kosovën në këtë drejtim është **krijimi i një sistemi koherent dhe të**

mirë-projektuar nga themeli, në mënyrë që të shmangen sfidat dhe komplikimet e mundshme në të ardhmen. Duke krijuar një sistem të qartë nga e para, Kosova ka avantazhin që të fillojë me një plan të pastër dhe të adresojë në mënyrë proaktive çështjet dhe dobësitë e reja kur ato lindin..

Numri dhe lloji i shërbimeve jetike të përfshira në legjislacion është një aspekt shtesë i rëndësishëm i mbrojtjes së infrastrukturës kritike. Ky proces duhet të udhëhiqet nga disa faktorë, si karakteristikat gjeografike dhe demografike të një vendi, zhvillimi i tij ekonomik dhe historik, si dhe perceptimet e kërcënimeve të brendshme dhe të jashtme. E rëndësishmja, duhet të zbatohen sistematikisht **kritere për përfshirjen e objekteve ose sistemeve të caktuara në kategorinë e infrastrukturës kritike**. Përderisa procesi i identifikimit dhe përcaktimit të infrastrukturës kritike në vend është ende në pritje, korniza ligjore në Kosovë tashmë ka krijuar një listë gjithëpërfshirëse të 11 sektorëve të infrastrukturës kritike, të cilat përfshijnë mallrat e rrezikshme, energjinë, shërbimet financiare, ushqimin dhe bujqësinë, objektet dhe hapësirat qeveritare, kujdesi shëndetësor dhe shëndeti publik, teknologjia e informacionit dhe komunikimit, vlera kombëtare, shërbimet publike, transporti, furnizimi me ujë dhe ujërat e zeza. Përfshirja e 'vlerës kombëtare' si një nga sektorët të infrastrukturës kritike mund të jetë subjekt debati dhe sfidash të mundshme, veçanërisht në përcaktimin dhe priorizimin e aseteve, objekteve ose sistemeve specifike brenda këtij sektori. Duke zgjeruar sferën e infrastrukturës kritike për të përfshirë objekte që lidhen me vlerat kombëtare, ekziston rreziku i zbehjes së fokusit në infrastrukturat esenciale kritike që janë thelbësore për funksionimin e shoqërisë. Për më tepër, ekziston rreziku që vetë koncepti të humbasë rëndësinë dhe efektivitetin e tij.

Another aspect that Kosovo may need to reconsider in its current framework is placing more emphasis on the **protection of services rather than individual objects** that are of critical infrastructure. Estonia provides a good example in this respect, with its 'continuity of vital services' concept. Një

aspekt tjetër që Kosova mund të ketë nevojë të rishqyrtojë në kornizën e saj aktuale është vënia më e madhe e theksit **në mbrojtjen e shërbimeve sesa në objektet individuale**. që janë të infrastrukturës kritike. Estonia ofron një shembull të mirë në këtë drejtim, me konceptin e saj të 'vazhdimësisë së shërbimeve jetike'. Kjo qasje vendos një theks të fortë në sigurimin e disponueshmërisë së shërbimeve esenciale ose komponentëve të tyre si një aspekt kyç i mbrojtjes së infrastrukturës kritike. Për më tepër, ai njeh natyrën e ndërlidhur të infrastrukturës kritike dhe nevojën për të mbrojtur funksionimin e tyre të pandërprerë.

Së fundi, është thelbësore që autoritetet kombëtare në Kosovë të ndajnë burime të mjaftueshme për të **forcuar gatishmërinë**

civile. Dy shembuj të mirë në këtë aspekt janë aplikacioni 'Be Prepared (Të jeni në Gatishmëri)!' i zhvilluar nga Liga e Mbrojtjes së Grave në Estoni³⁰ dhe 'Kodi i Sjelljes për Situatat e Krizave' i publikuar nga Zyra e Qeverisë në bashkëpunim me Ministrinë e Brendshme dhe Bordin e Shpëtimit.³¹ Të dyja këto burime përmbajnë këshilla të vlefshme se si t'u përgjigjemi situatave të ndryshme emergjente, të tilla si gjatë fatkeqësive natyrore, ndërprerjes së shërbimeve jetike dhe incidenteve të sigurisë kibernetike. Me burime minimale dhe një qasje më proaktive, edhe autoritetet e Kosovës mund të zhvillojnë mjete dhe burime të ngjashme për të forcuar gatishmërinë civile në rast të ndërprerjeve të infrastrukturës kritike.

Referenca

1. Këshilli Evropian. "Ndikimi i invadimit rus të Ukrainës në tregje: Përgjigja e BE-së." [Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response - Consilium \(europa.eu\)](#).
2. Dolan, J. Chris. "Lufta hibride në Ballkanin Perëndimor: Si Cënueshmëria Strukturore tërheq fuqitë e keqdashëse dhe ndikimin armiqësor." Rishikimi i UEJL-së 17, nr. 1 (2022). [seeur-2022-0018 \(sciendo.com\)](#).
3. Kajosevic, Samir. "Ballkanit Perëndimor i kërkohet të përgatitet për rritje në sulmet kibernetike." Balkan Insight, 12 shtator 2022. [Western Balkans Urged to Prepare for Uptick in Cyber-Attacks | Balkan Insight](#)
4. "Numri i tërmeteve në Shqipëri arrin në 51 ndërsa kërkimi për të mbijetuar përfundon." DW.com, 29 nëntor 2019. [Albania quake toll rises to 51 – DW – 11/30/2019](#).
5. Zeqiri, Ardita. "Përmbytjet goditën Kosovën, duke ndërprerë furnizimin me ujë të pijshëm në shumë qytete". Prishtina Insight, 19 janar 2023. [Floods Hit Kosovo, Cutting Drinking Water Supply to Many Towns - Prishtina Insight](#).
6. "Ruajtja e Infrastrukturës Kritike në Kosovë." Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë (2022).1 [Infrastruktura Kritike - Eng.pdf \(qkss.org\)](#)
7. Ibid.
8. Gadzo, Mersiha. "Frika po rritet përderisa është duke shpërthyer një konflikt ndëretnik në Kosovë". ALJAZEERA, 8 qershor 2023. [Fears simmer as an interethnic conflict brews in Kosovo | Conflict News | Al Jazeera](#).
9. Këshilli i Bashkimit Evropian. "Direktiva e Këshillit 2008/114/EC e datës 8 dhjetor 2008 mbi identifikimin dhe përcaktimin e infrastrukturave kritike evropiane dhe vlerësimin e nevojës për të përmirësuar mbrojtjen e tyre (Tekst me rëndësi për EEA)". Gazeta Zyrtare e Bashkimit Evropian, 8 dhjetor 2008. [EUR-Lex - 32008L0114 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).
10. LIGJI NR. 06/L-014 PËR INFRASTRUKTURËN KRITIKE. [ActDocumentDetail.aspx \(rks-gov.net\)](#).
11. Ibid.
12. Andzans, Maris, dhe të tjerët Infrastruktura kritike në shtetet baltike dhe Norvegji: Strategjitë dhe praktikrat e mbrojtjes dhe komunikimit (Riga: Instituti Letonez i Çështjeve Ndërkombëtare, 2021). [Critical infrastructure in the Baltic states and Norway: strategies and practices of protection and communication \(liia.lv\)](#).
13. "Data leak." DW, February 17, 2010. [Data leak – DW – 02/17/2010](#).
14. Delfrate, Valentina. "Sulmet kibernetike e vitit 2007 në Estoni: rast studimor." (2021). [\(PDF\) 2007 CYBER ATTACKS IN ESTONIA: A CASE STUDY \(researchgate.net\)](#).
15. Parlamenti Evropian. "Infrastruktura Kritike Evropiane – Ndryshimi i Direktivës 2008/114/EC." [European critical infrastructure \(europa.eu\)](#).
16. Sytas, Andrius. "Kërcënimi rus në rritje për sigurinë e Baltikut– raporti i inteligjencës Estoniane." Reuters, 8 shkurt 2023. [Russian threat to Baltic security rising - Estonian intelligence report | Reuters](#).
17. Andzans, Maris, dhe të tjerët Infrastruktura kritike në shtetet baltike dhe Norvegji: Strategjitë dhe praktikrat e mbrojtjes dhe komunikimit (Riga: Instituti Letonez i Çështjeve Ndërkombëtare, 2021). [Critical infrastructure in the Baltic states and Norway: strategies and practices of protection and communication \(liia.lv\)](#).
18. Ligji i Mbrojtjes Kombëtare – Riigi Teataja. [National Defence Act–Riigi Teataja](#).
19. Ligji i Situatave Emergjente – Riigi Teataja. [Emergency Act–Riigi Teataja](#).
20. Ligji i Mbrojtjes Kombëtare – Riigi Teataja. [National Defence Act–Riigi Teataja](#).
21. Andzans, Maris, dhe të tjerët Infrastruktura kritike në shtetet baltike dhe Norvegji: Strategjitë dhe praktikrat e mbrojtjes dhe komunikimit (Riga: Instituti Letonez i Çështjeve

- Ndërkombëtare, 2021). [Critical infrastructure in the Baltic states and Norway: strategies and practices of protection and communication \(liia.lv\)](#).
22. Ligji i Republikës së Lituaniës për mbrojtjen e objekteve me rëndësi për garantimin e sigurisë kombëtare. [IX-1132 Republic of Lithuania Law on the Protection of Objects of Importance to Ensuring National Security \(Irs.lt\)](#)
 23. REPUBLIKA E LITUANISË REZOLUTA SEIMAS PËR MIRATIMIN E STRATEGJISË KOMBËTARE TË SIGURISË. [NATIONAL SECURITY STRATEGY \(Irs.lt\)](#)
 24. Ligji për mbrojtjen e objekteve me rëndësi për garantimin e sigurisë kombëtare. [Lithuania - Law on the Protection of Objects of Importance to Ensuring National Security | Investment Laws Navigator | UNCTAD Investment Policy Hub](#)
 25. "Këshilli i Sigurisë Kibernetike i Lituaniës u mbledh për herë të parë". L24.lt, 25 korrik 2015. [Cyber Security Council of Lithuania convened for the first time \(l24.lt\)](#)
 26. Andzans, Maris, dhe të tjerët Infrastruktura kritike në shtetet baltike dhe Norvegji: Strategjitë dhe praktikatat e mbrojtjes dhe komunikimit (Riga: Instituti Letonez i Çështjeve Ndërkombëtare, 2021). [Critical infrastructure in the Baltic states and Norway: strategies and practices of protection and communication \(liia.lv\)](#).
 27. REPUBLIKA E LITUANIS LIGJI MBI BAZAT E SIGURISË KOMBËTARE. [VIII-49 Law on the Basics of National Security \(Irs.lt\)](#).
 28. Andzans, Maris, dhe të tjerët Infrastruktura kritike në shtetet baltike dhe Norvegji: Strategjitë dhe praktikatat e mbrojtjes dhe komunikimit (Riga: Instituti Letonez i Çështjeve Ndërkombëtare, 2021). [Critical infrastructure in the Baltic states and Norway: strategies and practices of protection and communication \(liia.lv\)](#).
 29. Ibid.
 - 30" Be prepared (Të jeni në Gatishmëri)!" Naikodukaitse. [Be prepared! \(naikodukaitse.ee\)](#).
 - 31 "Kodi i Sjelljes për Situatat e Krizave." Ministria e Brendshme dhe Zyra e Qeverisë së Estonisë (2018). [LISA 4. Elanikkonnakaitse_A4_ENG.pdf \(rescue.ee\)](#).

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare e Kosovës "Pjetër Bogdani"

005.7(496.51)(047)

Elshani, Donika

Çfarë mund të mësojë Kosova nga qasja e shteteve Baltike lidhur me mbrojtjen e infrastrukturës kritike? / Donika Elshani. - Prishtinë : QKSS, 2023. - 15 f. : ilustr. ; 28 cm.

ISBN 978-9951-842-10-5

Rreth QKSS

E themeluar në prill të vitit 2008, Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS) është një organizatë e specializuar dhe e pavarur joqeveritare. Qëllimi primar i QKSS është të promovojë demokratizimin e sektorit të sigurisë në Kosovë dhe të përmirësojë punën kërkimore dhe avokuese në lidhje me sigurinë, sundimin e ligjit dhe bashkëpunimin rajonal dhe ndërkombëtar në fushën e sigurisë.

QKSS synon të rrisë efektivitetin e Reformës së Sektorit të Sigurisë duke mbështetur programet e këtij sektori përmes hulumtimeve, eventeve, trajnimeve, avokimit dhe këshillave të drejtpërdrejta për politikë-bërësit.

Avancimi i ideve të reja dhe metodave të shkencave sociale janë gjithashtu vlerat thelbësore të qendrës. Çdo vit, QKSS publikon raporte të shumta, analiza të politikave dhe përmbledhje të politikave për çështjet që kanë të bëjnë me sigurinë. QKSS gjithashtu organizon më shumë se 200 ngjarje publike duke përfshirë konferenca, tryeza dhe debate, ligjërata në Kosovë, ku një pjesë e tyre organizohen në bashkëpunim me partnerë rajonalë dhe ndërkombëtarë.

Një gamë e gjerë aktivitetesh përfshijnë hulumtimin, ngritjen e kapaciteteve, ngritjen e ndërgjegjësimit dhe avokimin. Puna e QKSS-së mbulon një gamë të gjerë temash, duke përfshirë por pa u kufizuar në: reformën dhe zhvillimin e sektorit të sigurisë, identifikimin dhe analizimin e rreziqeve të sigurisë që lidhen me ekstremizmin, radikalizmin dhe krimin e organizuar, politikën e jashtme dhe bashkëpunimi rajonal, dhe vlerësimin e sundimit të ligjit në Kosovë. Këtë vit QKSS shënoi 15 vjetorin e themelimit. Për më tepër detaje rreth QKSS, mund të referoheni tek:

qkss.org
securitybarometer.qkss.org

@KCSSQKSS
#KCSSQKSS

ISBN 978-9951-842-10-5

9 789951 842105